

---

# MONOTEIZEM IN HUMANISTIČNE VREDNOTE: ALI JE MOGOČE MISLITI ENEGA BOGA GLOBALNO?

## U r o š   D o k l

Danes ob besedi monoteizem pomislimo predvsem na tri velike svetovne religije: judaizem, krščanstvo in islam, kjer pripadniki religije ne priznavajo drugih bogov in jih ne častijo. Vse se opirajo na svete spise, ki služijo kot etično in moralno vodilo vernikom za zgledno življenje oz. življenje, ki je po godu Bogu. Znano je, da sta na oblikovanje zahodne predstave o morali in pravičnosti pomembno vplivali judovska in krščanska tradicija.<sup>1</sup> Pravičnost – ljubezen do svojega bližnjega – se je v krščanstvu npr. izoblikovala na ravni javnega blagra. Tradicionalno katoliško razumevanje pravičnosti se je na ravni socialne pravičnosti uveljavilo šele v 19. stoletju pod vplivom krščanskega socialnega nauka, kjer se je proč od socializma razvijalo katoliško razumevanje socialne pravičnosti.<sup>2</sup> Sicer ima tradicionalni svetopisemski vidik pravičnosti pogosto predznak dobrega in ne nujno enakega.<sup>3</sup> Bistvo religije naj bi bilo v sprejemanju in priznavanju človekovih neumskih prvin, kot so ljubezen in odnosi, ki se jih zgolj umsko ne dá razložiti; zato med ključne pojme, s katerimi se usmerja moralno-etični kompas vernikov, spada tudi družbena pravičnost, ki pomaga vzpostavljati zavezništva in utrjuje družbene skupnosti. Pravičnost se v *Bibliji* in *Koranu* razu-

---

<sup>1</sup> Lisa Cahill, »Embodying God's Image: Created, Broken, and Redeemed«, v *Humanity before God: Contemporary Faces of Jewish, Christian and Islamic Ethics*, ur. William Schweiker, Michael A. Johnson in Kevin Jung (Minneapolis: Fortress Press, 2006), 74.

<sup>2</sup> Tom Schmid, »Enakost in pravičnost: med seboj povezana pojma?«, *Socialno delo* 47, št. 1–2 (2008): 65–85.

<sup>3</sup> Kot primer, kjer se pravično razume kot *dobro* in ne kot *enako*, je npr. legenda o svetem Martinu iz Toursa, ki je prijezdil pred vrata današnjega francoskega mesta Amiens in zagledal berača. Prerezal je svoj plašč in mu ga polovico podaril. S tem dejanjem je izkazal pravično in dobrotno dejanje. Vendar zdaj nihče od vpletenih ni imel celega plašča, ki služi namenu. Niti berač, ki ga je bil tako zelo potreben. Gl. Schmid, »Enakost in pravičnost«, 67.

me kot imanentna lastnost najvišjega, ki jo velja posnemati. V svetih besedilih se vera v Boga nenehno krepi z utrjevanjem ideje o usmiljenem in pravičnem Bogu: »Pravičen si, o GOSPOD, in iskren v svojih sodbah.«,<sup>4</sup> »Milostljiv je GOSPOD in pravičen, naš Bog je usmiljen.«,<sup>5</sup> »GOSPOD je pravičen na vseh svojih poteh, dober in v vseh svojih delih.«<sup>6</sup> Tradicionalno krščansko razumevanje pravičnosti, ki je sooblikovalo zahodne predstave o morali, je mogoče iskati nekje med javnim blagrom in dobrotlostjo. Bog jo nalaga in zapoveduje tudi svojim vernikom: »Imejte pravične tehtnice, pravičen škaf in pravičen čeber.«<sup>7</sup> V enakem duhu muslimane nagovarja Alah: »Naj vas sovraštvo do drugih ljudi ne zavede v nepravičnost! Ravnajte pravično in boste najbližje kreposti.«,<sup>8</sup> ki pravičnost zelo visoko ceni, saj »Zares, v očeh Alaha je najbolj častivreden med vami tisti, ki je najbolj pošten in pravičen.«<sup>9</sup> Humanistične vrednote med pripadniki monoteističnih religij obsegajo širša pojmovanja o etiki, sočutju, pravičnosti in človečnosti ter od vernika zahtevajo, da »ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe.«<sup>10</sup> Vendar se lahko začne hitro zapletati že pri ekskluzivnosti enega in edinega Boga, ki od njih zahteva, da častijo samo »pravega« Boga, ne sprejemajo ostalih prepričanj in bogov ter posledično delujejo selektivno v pravičnosti. Vprašanje se torej nanaša na diskurz med humanističnim izročilom monoteizmov, njegovo obstojnostjo in aktualnostjo pri oblikovanju strpnije družbe ter pojmom ekskluzivnosti posameznih monoteizmov kot enega od ključnih izhodišč znotraj monoteističnih religij za razlikovanje med našim prav in narobe drugega. Vprašanje, ali je mogoče misliti enega Boga globalno, pa je mišljeno v smislu, ali se lahko

<sup>4</sup> Ps 119,137. Za vse navedke iz Svetega pisma gl. *Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov*, študijska izdaja, 2., pregl. izd., 6. nat. (Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 2007).

<sup>5</sup> Ps 114,5.

<sup>6</sup> Ps 115,17.

<sup>7</sup> 3 Mz 19,36.

<sup>8</sup> Koran 5: 8. Za vse navedke iz *Korana* gl. *Koran*, prev. Erik Majaron (Tržič: Učila International, 2004), razen kjer je navedeno drugače.

<sup>9</sup> Koran 49: 13. Navedeno po angleškem prevodu: »Verily, the most honoured of you in the sight of Allah is the most righteous of you.« Gl. *Tajweed Quran: With meaning translation in English and Transliteration*, prev. Abdullah Yusuf Ali in Subhi Taha (Damascus: Dar-Al-Maari-fah, 2008).

<sup>10</sup> Rimljanom 13,10.

vsi verniki, ki živijo v skladu s humanističnimi prvinami monoteizmov, povezujejo na ravni religij oz. ali je mogoče v tem pogledu misliti enega pravičnega Boga globalno. Religije so danes pogosto marginalizirane, kadar je govora o pravičnosti in enakosti. Kljub svojim zmožnostim in prispevkom za boljšo in pravičnejšo družbo v mednarodni skupnosti se religijo odrija od rešitve oz. poti do pravičnejše družbe. Strah pred vključevanjem religije v reševanje globalne nepravičnosti izhaja iz predsodkov, da bo vključevanje religije v ta proces povzročilo nadaljnjo diskriminacijo in neenakost med religijskimi skupinami. Slednje bi po izkušnjah iz preteklosti odpiralo nova poglavja nasilja in nepravičnosti med religijami samimi,<sup>11</sup> kljub temu da ima religija veliko zaslug tudi za oblikovanje in vzpostavitev etosa.

Religija kljub vsemu ohranja svojo prisotnost tudi v mednarodnih političnih vodah. V mnogih svetovnih konfliktih slej ko prej zadenemo ob religiozno podlago. Na Severnem Irskem so dolgotrajni versko-politični konflikti pustili globoke sledi. Nemiri so zahtevali na tisoče žrtev, delovanje Al Kaide je terorizmu postavilo nova religiozna obzorja, verski nacionalizem na Šrilanki je ohromil delovanje države, delovanje Isisa na območju Sirije in Iraka je povzročilo morijo in številne demografske spremembe.<sup>12</sup>

Ekskluzivizem v monoteizmu v sebi nosi komponente, ki lahko povzročajo nasilje.<sup>13</sup> Kot neizbežen produkt edinosti lahko ekskluzivizem, kakršnega poznajo monoteistične religije, ob ustreznih pogojih trči ob vprašanje jezika nasilja in aplikacije tega, kadar se izključujoča monoteistična identiteta sreča z drugače verujočimi. Izhodišče omenjenih monoteizmov predstavlja razodetje oz. edinost Boga. Islam v *Koranu* svojo izpričuje v *šahadi*:<sup>14</sup> »Vaš Bog pa je edini Bog. Ni drugega boga razen

<sup>11</sup> Erin K. Wilson, »Beyond Dualism: Expanded Understandings of Religion and Global Justice«, *International Studies Quarterly* 54, št. 3 (2010): 736, doi:10.1111/j.1468-2478.2010.00607.x.

<sup>12</sup> Wilson, »Beyond Dualism«, 736–737.

<sup>13</sup> Andrej Ule, »Ali je monoteizem res zavezan k ekskluzivizmu?«, v *Religija in nasilje: eseji in razprave*, Jan Assman in drugi, ur. Iztok Simoniti in Peter Kovačič Peršin (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Revija 2000, 2008), 386.

<sup>14</sup> Marko Kerševan, ur., in Nina Svetlič, prev., *Koran: o Koranu, Bogu, islamu ...* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2004).

njega – Milostnega, Usmiljenega«,<sup>15</sup> krščanstvo v *Credū*: »Verujem v enega Boga Očeta vsemogočnega, stvarnika nebes in zemlje.«<sup>16</sup> in Judje v *Šemi*: »Gospod je naš Bog, Gospod je edini!«<sup>17</sup> Takšni trki predstavljajo izziv za strpno sobivanje, spoštovanje, pravičnost in sprejemanje. Vendar je treba biti pri tovrstnih sodbah zelo previden in kritičen. Če je moralna struktura – etos<sup>18</sup> – temelj humanističnih vrednot, ki plemenitijo religijska izročila in usmerjajo vernike, kako lahko pride do številnih nasilnih akcij, ki imajo prizvok religijske motivacije. V takšnem tekmovalnem razmerju se hitro rodijo pavšalne ocene, ki monoteizme prek institucionaliziranih okvirjev (in njihovih dejanj) povežejo z nasiljem in jim pripišejo antihumanistično držo. Slednje se navadno v raznih diskurzih podpre s citati iz svetih besedil, ki vsebujejo komponento nasilja (treba jih je brati tudi v zgodovinskem kontekstu), in tako zaokroži idejo, da so monoteizmi gonilo nasilja. Sicer za krščanske vire velja, da premorejo veliko mero empatije in odločno nasprotujejo nasilju. Temu je po svoje pritrdil tudi Gandi, ko je dejal, da je v blagih, kot temeljnih besedilih evangelijev, najboljša osnova za nenasilno delovanje.<sup>19</sup>

Žal pa je človek tisti, ki se je sposoben vesti nasilno tudi v imenu religij, v okviru katerih se zavezuje k spoštovanju najosnovnejših človekoljubnih zapovedi in usmeritev. Za problematično velja izkoriščanje religijskih naukov s strani nacionalizmov oz. mešanje religijske identitete z nacionalno (Judje so kot svojo nacionalno identiteto razglasili kar versko), zaradi česar se vsaj navzven humanistično držo oddaljuje od monoteizmov.<sup>20</sup>

---

<sup>15</sup> Koran 2: 163; 2: 255.

<sup>16</sup> Apostolska veroizpoved.

<sup>17</sup> 5 Mz 6,4.

<sup>18</sup> Etos človeštva, ki ga zagovarja teolog Hans Küng, vključuje in nagovarja najrazličnejše družbene skupine, vse narode, politične stranke, religije oz. človeštvo v občem smislu. Gl. Cvetka Hedžet Tóth, »Sporočilo Küngovega predavanja v Mariboru«, *Stati inu obstatu, revija za vprašanja protestantizma* 8, št. 15–16 (2012): 273.

<sup>19</sup> Janez Juhant, »Vera in nenasilje«, v *Religija in nasilje: eseji in razprave*, Jan Assman in drugi, ur. Iztok Simoniti in Peter Kovačič Peršin (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede: Revija 2000, 2008), 193.

<sup>20</sup> Prav tam, 195.

## Monoteizmi in humanistično izročilo

Abrahamovske religije imajo veliko zaslug za oblikovanje in vzpostavitve etičnih načel v družbi, zato lahko od njih pričakujemo, da bodo kljub svojemu potencialu razdiralne moči v družbi prispevale h graditvi sodobne družbe.<sup>21</sup> Humanizem kot nazor in vrednostno stališče postavlja človeka kot absolutno merilo vsega ali kot pravi Protagorov rek, da je človek »merilo vseh stvari«.<sup>22</sup> Njegovo jedro najbrž tiči v zavesti o človekovem dostojanstvu. Antični stoiki, ki so človeka postavljali v vesolje, so slednje utrjevali z umnostjo človeka kot udeležbo na vesoljnem božanskem umu. Po *Svetem pismu* je človek ustvarjen po božji podobi. Dodeljeno mu je mesto upravitelja in skrbnika zemlje.<sup>23</sup> Takšen je tja postavljen pod ukaz odgovornosti pred Bogom, soljudmi in tistimi, ki še prihajajo. Temeljna ideja učlovečenja Boga se izkazuje v bližini med Bogom in človekom s prispodobno razmerij med očetovstvom in sinovstvom oz. hčerinstvom, ki služi kot prispodoba za temeljno enakost in pravičnost vseh. Pred Bogom smo vsi enaki, in človeško dostojanstvo je neodtujljivo ali kot beremo pri apostolu Pavla: »Ni ne Juda ne Grka, ni ne sužnja ne svobodnjaka, ni ne moškega ne ženske: kajti vsi ste eden v Kristusu Jezusu.«<sup>24</sup>

Vloga Cerkve pri vzdrževanju humanističnega ideala je ohranjanje zvestobe pri svojem oznanjanju in pedagoškem delu ter konkretni navzočnosti v družbi. Ideja človeka kot nosilca neodtujljivega dostojanstva in absolutne vrednote pa velja za vsakega človeka brez kakršne koli razlike.<sup>25</sup> Slednje je torej aktualna in večna dediščina judovsko-krščanske tradicije. Dostojanstvo kot utemeljujoča ideja človeka je etična, spoštovanje pravic pa moralno vodilo za medčloveške odnose. Iz tega sledi, da

<sup>21</sup> Hans Küng, »Kaj povezuje in ohranja sodobno družbo?: Svetovne religije – svetovni mir – svetovni etos«, *Bogoslovni vestnik* 72, št. 4 (2012): 497–506.

<sup>22</sup> Igor Škamperle, »Humanistično izročilo in novi izzivi za sodobnega človeka«, v *Humanizem in humanistika: simpozij*, ur. Niko Grafenauer (Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2016), 79.

<sup>23</sup> 1 Mz 1,27.

<sup>24</sup> Gal 3,28.

<sup>25</sup> Anton Stres, »Človekovo dostojanstvo – temelj humanizma«, v *Humanizem in humanistika: simpozij*, ur. Niko Grafenauer (Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2016), 33–34.

je jedro humanizma prav v zavesti in ozaveščanju o človekovem dostojanstvu.<sup>26</sup> Hans Küng, upokojeni profesor za ekumensko teologijo na Univerzi v Tübingenu, je na predavanju v Mariboru leta 2012 izpostavil načeli človečnosti in vzajemnosti. Razdeljeni sta na štiri imperitive (Ne ubijaj, Ne kradi, Ne laži, Ne zlorablaj spolnosti), ki jih zasledimo v budističnem kanonu, pri Patanjaliju – utemeljitelju joge, hebrejski *Bibliji*, *Novi zavezi* in *Koranu*.<sup>27</sup> Pri tem je izpostavil, da je na prvem mestu načelo človečnosti. Z vsakim človekom – naj bo moški ali ženska, Izraelec ali Palestinec, Kitajec ali Tibetanec – moramo ravnati človeško, humano in ne nečloveško ali celo zverinsko.<sup>28</sup> Pravi, da je omenjene etične imperitive mogoče utemeljiti in udejanjiti v različnih religijah in filozofijah na zelo raznolike načine. Zato je misliti enega Boga globalno povezano z globalnimi izzivi politične, socialne, kulturne ali katere druge narave. Vendar se je pri iskanju globalnega Boga treba srečati prav na stičiščih humanističnih vrednot, ki jih v svojih spisih in naukih učijo monoteizmi, politeistične religije in humanistična načela nereligioznih. Medtem ko abrahamovske religije do »nevernikov« gojijo določeno mero nestrpnosti in ateistično javnost dojemajo kot »družabnike demonov«,<sup>29</sup> javni ateistični diskurz za nasilne akcije krivi prav religije in izključujočo lastnost enih in edinih Bogov. Vendar nič drugačen ni svet ateističnih in liberalnih nazorov, ki so prav tako predani človečnosti, morali in odpravljanju razlik, na kar posebej opozori Hans Küng, ko zapiše, da »nereligiozni ljudje premorejo etično temeljno usmeritev tudi brez religije in živijo moralno«. <sup>30</sup>

Vendar je izzive mogoče obvladati le s sodelovanjem različnih skupin. Da bi sodelovanje bilo uspešno, je ključno, da se vzpostavi in ohrani skupni etos – torej tista globalna mreža, ki vključuje vse religije in vse neverujoče in je zato človeški oz. svetovni etos.<sup>31</sup> Misliti ali upati na edino svetovno religijo v smislu prevlade ene nad drugo je nevarna utvara. Misliti na skupni etos (misliti enega Boga globalno) ali vsaj za večino

---

<sup>26</sup> Prav tam, 35.

<sup>27</sup> Küng, »Kaj povezuje in ohranja sodobno družbo?«, 504–506.

<sup>28</sup> Hedžet Tóth, »Sporočilo Küngovega predavanja v Mariboru«, 273.

<sup>29</sup> 1 Kor 10.20–21.

<sup>30</sup> Hedžet Tóth, »Sporočilo Küngovega predavanja v Mariboru«, 264.

<sup>31</sup> Prav tam.

skupne humanistične vrednote je nekoliko bližje. V svetu množice religij, denominacij, veroizpovedi, sekt, skupin in gibanj je zaznati zmedo in diskurz nasprotij, vendar različne religijske identitete ne pomenijo nujno sporov in nepremostljivih razlik. Monoteizmi npr. se sicer zaradi svoje komponente ekskluzivnosti izključujejo, saj pred vse bogove in božanstva postavljajo svojega, ampak je mogoče slediti nekaterim vzporednicam med njimi in v njih ob obredjih, običajih, svetih krajih in še mnogo čem zaslediti tudi ključno komponento pravičnosti, sprave in miru. Monoteizmom je skupno tudi to, da so sami po sebi sporočilo odrešenja, vernikom pa pomagajo iskati odgovore na temeljna in večna vprašanja o ljubezni, trpljenju, krivdi, odpuščanju, življenju in smrti. Ponujajo poti do odrešenja stisk, trpljenja in krivde obstoja.<sup>32</sup> Religije s svojo ambivalentno naravo pogosto vznemirjajo, ločujejo in posledično vsebujejo zmožnosti za prepir, toda nedvomno lahko delujejo pomirjevalno in vsebujejo spregledano možnost za mir. Problem religijsko motiviranega nasilja je neposredno povezan z izkoriščanjem v namen prevlade določenih skupin. Največkrat je omenjen pojav v primežu ekonomskih, družbenih in političnih interesov, saj se vernik navadno ne odloča med identitetami jaza kratkoročno, temveč je nekaterim premisam zvest na vseh področjih svojega bivanja. Do izkoriščanja religij prihaja navadno prav tam, kjer druge identitete preraščajo religijsko, ki za razliko od drugih ne ponuja prevlade nad sočlovekom, materialnega bogastva ali katerega drugega tuzemskega užitka. Človek stremi k iskanju presežkov smisla in pomena, kadar občuti praznino, je odprt za ponujeno in se, išoč smisla, zateka k veri (npr. religija, denar, ideologija). Zdi se, da je prav iskanje presežkov smisla temelj naše usode.<sup>33</sup> Miselni sistemi in sistemi verovanja, ki zaznamujejo monoteistične religije, se med seboj razlikujejo, pogosto so tudi nezdružljivi, vendar konstanta monoteizmov ostaja enaka. Vsi se brez izjeme naslanjajo na pot do miru in pravičnosti. Katoliška cerkev je kljub svojim ambicijam po univerzalnosti odigrala pomembno vlogo pri oblikovanju in uveljavljanju etničnih skupnosti oz. poznejših modernih narodov, saj se etnični skupno-

<sup>32</sup> Hans Küng, *Priročnik svetovni etos: vizija in njena uresničitev*, spremna beseda Borut Ošlaj, prev. Zvone Štrubelj in sod. (Grosuplje: Partner graf, 2012), 97.

<sup>33</sup> Škamperle, »Humanistično izročilo«, 80.

sti prilagaja takrat, ko ta predstavlja organizirano družbeno skupnost, znotraj katere deluje določena kultura.<sup>34</sup> Posledice religije kot družbene vezi zasledimo tudi na ravni v povsem praktičnem osmišljanju reda v družbi. Ibn Haldun meni, da je za obstoj neke družbe (civilizacije) nujno potrebno vodstvo oz. vrhovna oblast. Ljudje pri združevanju nujno potrebujejo nekoga, ki izvaja brzdajoči vpliv, jim vlada in h kateremu se lahko zatečejo. Pri tem dodaja, da se vladajoče elite pri obvladovanju družbe lahko naslanjajo na dvoje, na politiko razuma ali na »od Boga razodet verski zakon«.<sup>35</sup> Politika razuma po mnenju Ibn Halduna prinaša korist le na tem svetu, deluje v dobrobit oblastnika in škoduje splošni blaginji. Ljudje se sicer tovrstni obliki vladanja podrejujejo zaradi poplačila, ki ga pričakujejo od vladarja, potem ko je ta prepoznal, kaj je najboljše zanje.<sup>36</sup> Družba je za člane tisto, kar je Bog za vernike. »Bog pa je samo figurativen izraz za družbo.«<sup>37</sup> Religija opravlja temeljno vlogo družbene vezi, ki pripomore k skupni družbeni identifikaciji regije, naroda, civilizacije ipd., medtem ko se moderna družba v svoji globini

ne povezuje in ne vzdržuje prek fundamentalizma, moralizma ali pluralizma poljubnosti, temveč le prek obvezujočega in povezujočega etosa: s temeljnim konsenzom o nekaterih elementarnih skupnih vrednotah, merilih in državah, ki omogočajo povezavo med samouresničenjem posameznika in njegovo solidarnostno odgovornostjo.<sup>38</sup>

Prav ta skupni etos je za vernike osmišljen v veri v zadnjo resničnost, ki ga tri monoteistične religije, sklicujoč se na Abrahama, imenujejo Bog. Takšen skupni etos ne sme deliti družbe, zato mora biti podprt in podkrepljen s humanimi nagibi tudi do drugih neverujočih (npr. sočutje, pravičnost, človekoljubnost).<sup>39</sup> Ob tem je mogoče sklepati in posledično pritrditi temu, da trije veliki monoteizmi v svojem bistvu izražajo

---

<sup>34</sup> Sergej Flere in Marko Kerševan, *Religija in (sodobna) družba: uvod v sociologijo religije* (Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1995), 101.

<sup>35</sup> Ibn Khaldun, *Mukadima: uvod v knjigo primerov*, prev. in spremna bes. Nina Svetlič (Ljubljana: Krtina, 2009.), 139.

<sup>36</sup> Prav tam, 131–132.

<sup>37</sup> Flere in Kerševan, *Religija in (sodobna) družba*, 45.

<sup>38</sup> Küng, »Kaj povezuje in ohranja sodobno družbo?«, 504.

<sup>39</sup> Prav tam.

humanistična načela in prvine, ki so verniku neprenehoma dosegljivi, a ne delujejo zmeraj kot permanentno tkivo vernika.

### Intrinzična in ekstrinzična religijska motivacija

Odgovor, s katerim iščem razmerje med humanističnimi izročili monoteizmov in (ne)upoštevanjem teh ter posledičnimi nasilnimi vzgibi v odnosu do drugače (ne)verujočih, se ne skriva samo v ekskluzivizmu, temveč v človeku samem. Psihologija religije pomaga osvetliti vprašanje interpretacije svetih knjig, religijskih usmeritev in odnosa vernika do religije same. Slednje je morda pomembno pri diskurzu, zakaj verniki različno interpretirajo in živijo humanistično izročilo monoteizmov ter posledično povzročajo nasprotujoča si mnenja o religiji v obče. Psihologija religije pozna instrumente, s katerimi meri religijsko orientacijo in posledično razlikuje med tipi vernikov. Psihologi religije, kot so Erikson, Piaget, Hood, Batson in Allport, imajo do religije zelo različen odnos. Naj omenim le Gordona Allporta (1897–1967), čigar klasifikacija religijske motivacije je v nekoliko modificirani obliki uporabna še danes. Allport je pri vernikih ločil intrinzične in ekstrinzične verske motivacije, ki jih je meril z intrinzično in ekstrinzično lestvico motivacije. Intrinzična motivacija po Allportu izhaja iz dožemanja, po katerem je verniku njegova vernost cilj, to svojo vernost pa živi, uresničuje in ji daje mesto najpomembnejše motivacije v njegovem življenju. V svojo vernost ne vstopa iz zunaj verskih vzgibov. Ekstrinzična motivacija nakazuje na vernost kot sredstvo za doseganje psiholoških (kjer religija služi kot sredstvo za lajšanje ali preseganje psiholoških frustracij, nezadovoljstva ipd.) ali družbenih ciljev (družbena osamelost, pomanjkanje družbenega vpliva) in izvira iz zunaj verskih nagibov.<sup>40</sup>

Allport je zasnoval dve lestvici, po katerih meri religijsko motivacijo ter ločuje vernike med intrinzično in ekstrinzično usmerjene vernike. Intrinzično lestvico je zasnoval na podlagi šestih značilnosti (kritično razločevanje, intrinzična – notranja motivacija, moralna konstanta, religijska filozofija življenja, harmoniziran vzorec verovanj in dejanj ter

<sup>40</sup> Sergej Flere in Rudi Klajnšek, »Ali je votlost značilnost vernosti na Slovenskem?«, *Družboslovnne razprave* 23, št. 56 (2007): 7–9.

neodločnost), ki naj bi intrinzične ločevale od ekstrinzičnih vernikov. Slednje je morda smiselno upoštevati, saj je po Allportu prav ta diferenciacija ključna za razumevanje, zakaj so nekateri verniki bolj dovzetni za upoštevanje humanističnih prvin, ki jih učijo monoteizmi, kot drugi, ki so za tovrstno prakso strpnosti manj dovzetni. Allport se je v svoji raziskavi torej ukvarjal z vprašanjem, kako ločiti ekstrinzično motiviranega fanatika od intrinzično motiviranega strpnega vernika.<sup>41</sup> Ugotovil je, da so tisti verniki, ki so dosegli visok rezultat na intrinzični in nizkega na ekstrinzični lestvici, bolj strpni ter manj podvrženi etnocentrizmu, avtoritarnosti in religijskemu fundamentalizmu. Medtem ko so s predsodkovnimi predstavami bolj povezali ekstrinzično usmerjenega vernika, ki je dosegel visok rezultat tako na intrinzični kot ekstrinzični lestvici. Če humanistično izročilo svetih besedil oz. religije same vernika ne doseže, je torej breme razmerja med pravičnim in nepravičnim, moralnim in nemoralnim oz. humanim in nehumanim predvsem na plečih vernika katere koli monoteistične religije.

### Ekskluzivizem monoteizmov in humanistične vrednote

Koncept abrahamovske pravičnosti, ki za seboj občasno pušča tudi sledove krvi, deluje tudi v obratni smeri, kjer je pravičnost prepletena z nasiljem. Če se verniku po svetih besedilih v imenu ekskluzivnosti nalaga razreševanje problema oz. konflikta z drugače verujočim na sporen in nasilen način,<sup>42</sup> kot npr. »Tatu in Tatici odsekajte roke, to naj jima bo kazen za storjeno delo in Božji opomin. Bog je močen in moder!«,<sup>43</sup> obstaja tukaj še zmeraj varovalo humanističnih izročil: »Sovražnost smete povrniti v enaki meri, toda Gospod bo nagradil tistega, ki bo odpustil

<sup>41</sup> Gordon Allport in J. Michael Ross, »Personal Religious Orientation and Prejudice«, *Journal of Personality and Social Psychology* 5, št. 4 (1967): 432–443.

<sup>42</sup> V svetih knjigah lahko zasledimo več primerov, ki kličejo k nasilju. Kljub temu se upoštevanje slednjih največkrat ne izvaja in ostaja na ravni izjem, ki pa pogosto naletijo na obsojanje tudi znotraj posamezne monoteistične religije. Kot primer navajam ostro obsodbo islamske skupnosti v primeru terorističnih napadov v Londonu poleti 2017. Gl. Fiona Simpson, »Muslim leaders condemn terror attacks in London ahead of UK's largest Islamic convention«, *Evening Standard*, 27. julij 2017, <https://www.standard.co.uk/news/uk/muslim-leaders-condemn-terror-attacks-in-london-ahead-of-uks-largest-islamic-convention-a3597531.html>.

<sup>43</sup> Koran 5:38.

in se pobotal. On resnično ne mara hudodelcev.«<sup>44</sup> Monoteizem pod plaščem svoje univerzalne ideje, da lahko Boga sprejema vsakdo, ne glede na spol, raso, razred, etnično pripadnost ali celo vero, presega meje, ki jih v svoji ambivalentni naravi postavlja morda prav tam, kjer prej niso obstajale. Religija tako ohranja svojo univerzalnost v omejenem prostoru, ki ni tuzemski. Ta absolutna ločnica pa ne pomeni nujno nasilnih akcij in občega izključevanja nekoga zaradi vere. Kako vernik v tovrstnem izzivu ravna in svoja dejanja opraviči, je odvisno od njegove interpretacije in dojemanja verskih izročil, (ne)upoštevanja humanističnih vrednot, ki jih v svojem jedru, da bi verniku pomagala do boljšega bita, ponujajo monoteizmi. Na vernika dodatno vpliva religijska orientacija, ki oblikuje odnos do religije in izražanja ter ločuje vernika zmernih nazorov od vernika s skrajnimi nazori.

Na nezmožnost upoštevanja vseh humanističnih načel znotraj posamezne religije opozarjajo tudi svete knjige: »Če kdo ubije človeka, ki ni ubil nikogar, ali koga, ki na zemlji ne dela nereda, je tako kot da bi ubil vse ljudi. Če pa kdo ohrani človeško življenje, je tako kot da bi vsem ljudem ohranil življenje (...)«.<sup>45</sup> Tisto, kar vernika, ki je prestopil v religijo, zdaj loči od drugih, ni več barva kože, etnična pripadnost, socialni razred ali spol, temveč vera. Religija, katere Bog je eden in edini, ne priznava nobenega drugega Boga in nobene druge vere, je ustvarila novo ločnico med našim in tujim. Ustvarjati je začela nova konfliktna žarišča tam, kjer jih prej ni bilo. Med različne religije, ki imajo v svojih kodeksih zapisana pravzaprav ista pravila, prihaja do nepopravljivih sporov, razprtij in nasilnih akcij prav zaradi istih prepričanj, ki v svojem absolutu ob sebi le s težavo dopuščajo še koga. Morda bi se lahko ideji globalnega Boga približali, če bi bilo mogoče misliti enega Boga kot univerzalno s svojimi humanističnimi prvinami (da lahko ustreza vsem oz. večini) in ne kot absolutno (da mora ustrezati vsem) resnico. Enost, ki torej temelji na skupnih absolutnih vrednotah razodetih religij, onemogoča, da bi bil musliman hkrati jud in kristjan ali da bi lahko trdil, da imajo vsi naštetih istega Boga. Pluralizem kot naravna posledica raznolikih miselnih, teoloških, filozofskih, duhovnih in drugih praks

---

<sup>44</sup> Koran 42:40.

<sup>45</sup> Koran 5:32.

je s tem zanikan. Enoboštvo zanika pluralizem in s tem morda vsako možnost, da mislimo enega globalnega boga, ki bi dovoljeval različne poti za doseganje istih ciljev postave. Pluralizem tako ni sprejemljiv, ker izhaja iz ideje, da se je mogoče približati bogu in resnici po različnih poteh. Slednje pomeni, da pripadnost veri in način čaščenja postaneta stvar svobodne izbire.

Različne prakse monoteističnih religij dopuščajo in omogočajo raznovrstne odnose do drugače verujočih. Večina religijskih etik je usmerjena v oris posledic etično sprejemljivih in nesprejemljivih dejanj, ki jih ne gre empirično preveriti. Doktrine judaizma, krščanstva, islama in nekaterih drugih učijo, da bo do etično napačnih in pravih dejanj prišlo nekje v onostranstvu. V (staro)judovskih pogledih je prizorišče kazni in nagrade ta svet. Hindujci posledice doživijo s ponovnim utelešenjem. Od tovrstne ideje o globalnem Bogu se znova oddaljimo, če ob nehomogenosti treh velikih prištejemo še notranje razkole znotraj njih samih. Ortodoksni jud se mora držati 613 etičnih pravil, ki jih najde v *Tori*, reformiranemu judu se slednje zdi nevredno človeškega razuma, ki je dolžan razmišljati tudi o (ne)smiselnosti tradicije in njenih etičnih norm.<sup>46</sup> Dobesedna razlaga sama sebi dela medvedjo uslugo, ker v nasprotju z mitičnimi in alegoričnimi pomeni producira prav tisto besedilno kritiko, ki ji fundamentalisti ostro nasprotujejo.<sup>47</sup> Čeprav so *Biblija* in spisi teologov, katekizmi, ki utemeljujejo krščanstvo z vrednotami in etiko, ter zgodovina pokazali pogosta odstopanja med vrednotami na papirju in tistimi, ki izhajajo iz resničnih potreb,<sup>48</sup> je nevarno posploševati, da vsi monoteizmi vsebujejo strukturno zlo (zaradi prevlade nad drugo kulturo in religijo), ki v svojem jedru nosi komponento nasilja. Vernik prejme vero za svojo, ker si jo želi (intrinzična motivacija) in ji je pripravljen služiti ter se z njenim izročilom strinja. Ob tem pa seveda upošteva in kritično presoja, kaj je v skladu z načeli humanistične države in kaj ne. Veliko tovrstnih prepovedi ni v skladu z liberalno družbo, ki se je oblikovala predvsem na Zahodu prav pod vplivom abrahamovske tradicije. Dvom v monoteistično pravičnost se pojavlja ob odločitvah

<sup>46</sup> Marjan Smrke, *Svetovne religije* (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2000), 59.

<sup>47</sup> Malise Ruthven, *Fundamentalizem: zelo kratek uvod*, prev. Miha Marek, pregl. in ur. Marjan Šimenc (Ljubljana: Krtina, 2007), 55.

<sup>48</sup> Iztok Simoniti, *Deus vult: o vrednotah kristjanov* (Ljubljana: Slovenska matica, 2015), 83–84.

zoper istospolne poroke, posvojitve in podobna vprašanja. Küng ob tem opozarja tudi na nevarnost skoraj apokaliptičnega nepopustljivega moralizma (predvsem s strani »cerkvenega učiteljstva«), ki se težko prilagaja današnji družbi in povzroča številne nove družbene probleme. Tako lahko sledimo še nekaterim nelogičnim prepovedim oz. rešitvam pred »prekletstvom potopa«, kot so umetna oploditev, prekinitev nosečnosti, kontracepcija in uporaba kondomov (glede na nevarnost, ki jo predstavlja AIDS).<sup>49</sup>

Omenjene teme pa razdvajajo tudi tiste, ki se nimajo za verne in ne pripadajo nobeni religiji.<sup>50</sup> Po svetu so npr. različni shodi, protesti, referendumi, napadi, šikaniranja in podobni odzivi zoper gejevsko in lezbično skupnost obča stalnica, vendar bi bilo krivično trditi, da so npr. proti homoseksualcem zaradi nestrpnih akcij posameznih skupin (kukluksklan, Isis, Al Kaida, nacisti) vsi kristjani, vsi muslimani ali vsi judje katerega od monoteizmov. Tovrstne skupine se identificirajo z religijo samo, vendar se od njih distancira večina kristjanov in muslimanov, ki tovrstno početje obsojajo. Tudi številni neponovljivi zločini preteklosti, kot sta holokavst in zločini gulagov, niso bili zagrešeni v imenu religije, ampak v imenu psevdoreligije.<sup>51</sup> Čeprav je cerkveno stališče mogoče povzemati po *Novem katekizmu*, ki ga je leta 1992 izdal papež Janez Pavel II. Katekizem v členih 2358–59 nalaga smernice, ki v duhu humanistične države pozivajo vernike k temu, da sprejemajo homoseksualna nagnjenja s spoštovanjem, sočutjem in obzirnostjo. Vernik se mora izogibati slehernemu krivičnemu izpostavljanju. Vernikom sporoča, da so tudi homoseksualci lahko kristjani in da združujejo z Gospodovo žrtvijo na križu težave, na katere naletijo zaradi svoje spolne usmeritve. Kljub izravnavi na ravni pravičnega odnosa najvišjega do homoseksualcev pa se jih v praksi še naprej stigmatizira. V nadaljevanju se

<sup>49</sup> Küng, »Kaj povezuje in ohranja sodobno družbo?«, 497–506.

<sup>50</sup> Znani so napadi organizacije Blood and Honour zoper homoseksualce po vsem svetu. Prav tako smo tudi v Sloveniji zabeležili nekaj napadov na homoseksualno skupnost s strani skrajnih nacionalističnih organizacij. Napadom so pogosto skupni vršitelji napada, ki jih žrtve prepoznajo kot obritoglavce v značilnih oblačilih in našitkih, ki izražajo pripadnost tovrstnim skupinam. (Prim. Matej Rijavec in Tanja Kozorog Blatnik, »Foto: Brutalen napad v Ljubljani: neznanci pretepli novinarja Mitjo Blažiča in ga ožgali z baklo«, MMC RTV SLO, 26. junij 2009, <http://www.rtvlo.si/crna-kronika/foto-brutalen-napad-v-ljubljani/206177>.)

<sup>51</sup> Hedžet Tóth, »Sporočilo Küngovega predavanja v Mariboru«, 271.

jim nalaga priporočilo k približku krščanske popolnosti,<sup>52</sup> kar se lahko morda razume tudi kot »priporočilo h heteroseksualnosti«, ki je približek krščanske popolnosti. Znana je izjava papeža Frančiška, ki kaže na izredno humanistično držo, ko je dejal: »Če je en človek gej in išče Boga ter je dobrega srca, kdo sem jaz, da bi ga sodil?«<sup>53</sup>

Kot zanimivost naj omenim, da se je pred kratkim v Veliki Britaniji poročil prvi muslimanski gejevski par, ki ga je poročil imam.<sup>54</sup> Kar je za kritike cerkve, vernikov, doktrin in religije nasploh nedopustno, je za nekatere prava pot. Religije že tisočletja bivajo druga ob drugi. Do danes so obstale vse tri monoteistične religije, kar samo po sebi dokazuje, da do permanentnega sovraštva in konstantne gonje izključno v imenu Boga, ki bi premagala druge religije, ni prišlo. Žal so pa le ljudje tisti, ki tovrstne zapovedi (pre)pogosto razumejo radikalno.

### Skupna vera in svetovni etos

Ulrich Beck ugotavlja, da bi se monoteizmom morda uspelo zediniti in oblikovati v vrednoto vrednot, ki bi se poenotila v troedinost Boga, Jahveja in Alaha šele takrat, ko bi vsem trem pretila skupna nevarnost.<sup>55</sup> Juhant opozori na novejša raziskave, ki so pokazale, da so verni kristjani pogosto bolj kritični do svoje vere kot pristaši sektaških gibanj ter bolj strpní do drugače mislečih. Človek je vendarle z vidika humanizma »merilo vsega«, ki ima možnost, da se odloča in deluje po svoje, ne glede na religijo, ki ji pripada. Danes je v svetu hiperinformacij sorazmerno lahko izvedeti več o religiji, humanizmu, človeških načelih, pravičnosti, etiki in življenju samem ter tako razširiti obzorja in se približati vrednotam družbenega sobivanja.

<sup>52</sup> *Katekizem Katoliške cerkve: kompendij*, 2358–59, dostopano 1. septembra 2017, [http://www.vatican.va/archive/compendium\\_ccc/documents/archive\\_2005\\_compendium-ccc\\_sl.html](http://www.vatican.va/archive/compendium_ccc/documents/archive_2005_compendium-ccc_sl.html).

<sup>53</sup> T. G., »Papež Frančišek: Kdo sem jaz, da bi sodil geje? 'Ženske v Cerkvi ne morejo biti samo ministrantke'«, *MMC RTV SLO*, 29. julij 2013, <https://www.rtvsllo.si/svet/papez-francisek-kdo-sem-jaz-da-bi-sodil-geje/314173>.

<sup>54</sup> Jason Lemon, »'First' gay Muslim marriage held in the UK«, *Step Feed*, 11. julij 2017, <https://stepfeed.com/first-gay-muslim-marriage-held-in-the-uk-2587>.

<sup>55</sup> Ulrich Beck, *Lastni Bog: o zmožnosti religij za mir in njihovem potencialu za nasilje* (Ljubljana, Študentska založba, 2009).

Če je človek merilo stvari ali merilo sveta, je posledično tudi anti-merilo brez končnega kriterija, po katerem bi lahko vrednotil. Kriterij Boga stvarnika je nadomestil kriterij denarja, in človek morebiti ostaja nezavedno ujet med tradicionalnim humanističnim izročilom ter posthumano dobo, ki ob izjemnem tehničnem napredku prinaša tudi poplavo informacij, s katerimi vse težje sledi smislu in vrednotenju pomenov.<sup>56</sup> Tovrstna nasičenost ustvarja formalizirane kolektivne skupnosti, ki ostajajo religijsko motivirane nad novo estetiko, ki v dobi hipertrendov ne vzdržijo dolgo. Te morda kot cilj ne postavljajo vprašanja človeka – kako biti človek, temveč je biti človek morda zgolj sredstvo za doseganje drugih prioritet, ki se od humanističnih načel oddaljujejo. Odgovor, »kako« doseči obče in širše zavedanje o etiki in morali kot vrednotah družbenega sobivanja, morda tiči v humanizmu kot nazoru in vrednostnih stališčih – dostojanstvu. Humanistična tradicija v najbolj čisti obliki vzdržuje ter posreduje temeljna vprašanja, med katera po filozofu Kantu uvrščamo vprašanje o tem, kaj človek more misliti in spoznati, kaj in kako mora ravnati ter kaj sme upati. Prav humanistično izročilo pa človeku omogoča soočenje z omenjenimi vprašanji ter mu nudi izkustvo doživetega življenja v drugačnost in primere različnih človeških in zgodovinskih eksistenc.<sup>57</sup> V 20. in 21. stoletju, ko smo priča številnim vojnām (v katerih je velikokrat prisotna tudi religijska komponenta), diskriminaciji na podlagi vere, rase, nacionalnosti ipd., ostajajo neizpolnjena pričakovanja mnogih po miru, pravičnosti in ljubezni. Neizpolnjena tako s strani tradicionalnih eshatoloških pričakovanj, ob katerih smo kljub številnim verujočim v Boga še vedno priča kulturi premagovanja, nadvlade in družbenih neenakosti.<sup>58</sup> Morala in etika nista zgolj zapisani in zapovedani domeni religij ali ideologij oz. svetovnega nazora. Moralna načela ne pripadajo le izbranim identitetam, saj presegajo vse identitete in nas družijo v tisti, ki nam je neodtujljiva – biti človek. Človečnost kot pot do dostojanstva in

---

<sup>56</sup> Prav tam.

<sup>57</sup> Prav tam, 79.

<sup>58</sup> Lenart Škof, »Predgovor«, v *Skupna vera*, John Dewey, prev. Andrej Pinter in Lenart Škof (Mengeš: Ciceron, 2008), 10–11.

osnovnih človekovih pravic tako vzpostavlja prostor za vznik etike kot javne potrebe najvišjega reda.<sup>59</sup>

Da se posameznik osmisli, mu danes ni več nujno treba sprejeti vere in Boga. Družba ni več zavezana religiji, kot ji je bila morda nekoč. In prav na to opozarjata Hans Küng in John Dewey. Küng kljub svoji verski pripadnosti in strokovni izobrazbi (teolog) poudarja, da je vera v Boga nepotrebna, če posameznik priznava svetovni etos. Zanj je to osebno zavezujoča in »brezpogojna odgovornost« do človeške avtoritete. Kajti Bog

v najglobljem in zadnjem pomenu ne more nikoli preprosto biti objekt, predmet. Ko bi bil to, ne bi bil več Bog, ampak malik ljudi. Bil bi bivajoče med bivajočim, nekaj, s čimer bi lahko razpolagal človek, pa četudi samo v svojem spoznanju. Bog je *per definitionem* neopredeljiv, neomejen: dobesedno nevidna, neizmerena, nedoumljiva, neskončna resničnost. Ni kakšna višja dimenzija naše večdimenzionalne resničnosti, temveč dimenzija neskončno, ki je prikrito navzoča v vsem našem vsakdanjem računanju, tudi če je ne upoštevamo (...).<sup>60</sup>

Ideja enega globalnega boga ali skupne vere, ki odpira možnost svobodnega in odgovornega razmišljanja o skupnih etičnih in moralnih načelih, uresničevanju človečnosti in ohranjanju duhovnosti, kljub odrekanju tradicionalnim teološkim paradigmam, ni nova. Pred Hansom Küngom je v tridesetih letih prejšnjega stoletja o humanističnem idealu skupne vere, ki bi povezala vse ljudi v udeležanju in manifestaciji skupnih vrednot, razmišljal in pisal tudi ameriški filozof John Dewey v svoji knjigi *Skupna vera*.<sup>61</sup> Deweyjev bog ne sega v tradicionalno teološko polje nadnaravnega ali nadzemeljskega. Ne kaznuje, ne straši in ne vzbuja občutij, ki jih Rudolf Otto označuje kot *tremendum*.<sup>62</sup> Izhaja iz stroge humanistične drže, ki človeku nalaga sočutje, strpnost, ljubezen in pravičnost. Prav takšne vrednote človeka usmerjajo k ustvarjanju bolj

<sup>59</sup> Borut Ošljaj, »Svetovni etos in slovenski javni prostor«, v *Svetovni etos: globalno in lokalno*, ur. Marko Pavliha in Borut Ošljaj (Grosuplje: Partner Graf, 2013), 241.

<sup>60</sup> Hans Küng, *Credo: apostolska izpoved – razlaga vere za naš čas*, uvod Vekoslav Grmič, prev. Roman Štus, 2. izd. (Petrovče: Znamenje, 2010), 19.

<sup>61</sup> John Dewey, *Skupna vera*, prev. Andrej Pinter in Lenart Škof (Mengeš: Ciceron, 2008).

<sup>62</sup> Rudolf Otto, *Sveto: o iracionalnem v ideji božjega in njegovem razmerju do racionalnega*, prev. Tomo Virk in Brane Senegačnik (Ljubljana: Nova revija, 1993).

humanih svetov. Deweyjev bog, podobno kot razmišlja Kūng, ni bog skrajnosti. Ne obsoja drugih tradicionalnih Bogov in ne vsebuje komponente ekskluzivnosti. Pravzaprav dopušča misteriozna in duhovna občutja tudi v današnji sekularni družbi ter tako prehaja v polje novejših oblik religioznosti.

Medtem ko ekskluzivizem v primežu cerkvenih, političnih, ekonomskih ali katerih drugih zunanjih interesov otežuje prepoznavanje in priznavanje ter predvsem uresničevanje univerzalnosti religij, svetovni etos ali Deweyjeva ideja skupne vere oz. prave humanistične religije, ki temelji na svetovnem etosu, ponujajo pot, ki etično naravnost družbe utemeljuje tudi na moralnih načelih monoteizmov.

### Ob zaključku

Od vernika se zvestoba Bogu dosledno tudi zahteva, vendar se tudi ta ekskluzivnost lahko za vernika omeji le na odnos do drugega Boga in ne na pripadnike drugih religij. Nikjer ni dokazov, da so družbe, v katerih je religija potlačena, kaj precej bolj miroljubne. Nemška sociologinja Tina Stein ob tem celo trdi, da nasilje spada k človeku obče, saj je mogoče najti fundamentalistični *furor* tudi med zemeljskimi obljubami. Ne glede na religiozno (ne)usmerjenost sklepam, da religija sama po sebi ni tista, ki obče spodbuja vernike k nasilju in brutalnostim zoper drugače misleče in verujoče. Vzroke za slednje je mogoče iskati v sekularnih pričakovanjih<sup>63</sup> in ekstrinzično motiviranih vernikih. Ekskluzivnost vzpostavlja idejo absolutnega, ki verniku omogoča, da se veri lažje preda, religije pa naj se ne bi enostransko istovetile z določeno etnično skupino ali narodom, saj so zmožne preseči nacionalne in etnične meje. Vprašanje je, ali so jih sposobni vsi verniki. Religije so pogosto izrabljene, vendar je le »varuh zemlje« tisti, ki se po lastni presoji odloča, kako blizu bo svetovnemu etosu, dostojanstvu ali humanističnemu jedru. Vsi trije veliki monoteizmi ga ponujajo. Človek kot etično bitje, ki ne more delovati brez izročil in ustaljenega etosa ter je nagnjen k dialogu, sodelovanju in oziru na druge, v svojih monoteizmih najde to, kar išče. Vsi trije monoteizmi pa sami po sebi nosijo komponento humanističnih

<sup>63</sup> Juhant, »Vera in nenasilje«, 185.

smernic, ki že od nekdaj ne doseže vseh vernikov. Tako ta skupni človeški etos združuje številne narode, družbene skupine, religije oz. pravzaprav celotno človeštvo. V tem smislu je to etos človeštva – globalni etos ali pot, kako lahko mislimo enega Boga globalno, ki vključuje vse religije in vse neverujoče in je zato po pravici človeški etos svetovni etos. Ideja enega Boga, če jo razumemo kot vrednote človekovega dostojanstva, miru, enakosti, solidarnosti in pravičnosti, je nekako sama po sebi skupna tako pluralni družbi verujočih in neverujočih ter religioznih kot tudi ateistom. Vendar se slednja kljub skupnemu etosu od javnega prepoznavanja odmika tudi zaradi obče prisotne demonizacije ateistov ali tistih, ki verujejo v drugega boga ali Boga. Etos je za verujoče »utemeljen v veri v zadnjo resničnost, ki ga tri monoteistične religije, ki se sklicujejo na Abrahama, imenujejo Bog«. <sup>64</sup> Žal pa so s humanističnimi usmeritvami prežeti monoteizmi, tako kot vse, česar se človek oprime, pogosto zlorabljeni in (pre)velik zalogaj za večino vernikov. Morda je človeku v globalnem smislu res lažje slediti pluralističnemu bogu kot humanističnemu Bogu. Slednji zares od človeka zahteva več. Vendar zmore posledično človeštvu v svojih izročilih tudi vračati občutek pripadnosti, sprejetosti, varnosti, družbenega reda, moralnega kompasa in pravičnosti. Slednje za takšne in drugačne bogove ne moremo reči. Ob koncu se navadno vse poti srečajo tam, kjer so se tudi začele; v »merilu vsega«, ki se kot razmišljujoče bitje predaja bogovom, Bogu ali razumu in o udejanjanju pravičnosti odloča po svoji vesti. Upanje, da je mogoče misliti enega Boga globalno, ostaja, saj se v humanističnem duhu religije medsebojno povezujejo, dopolnjujejo in celo učijo enako. Ne nazadnje so danes v učenju etike, morale in dobre prakse še zmeraj živi štirje človeški imperativi in zimbeleni napotek človeštvu, ki ga najdemo pri Konfuciju, v hinduizmu, judovskih rabinih, budizmu, Jezusovem govoru na gori ter muslimanskih izročilih: »*Ne stori drugemu, česar ne želiš, da drugi stori tebi.*« <sup>65</sup>

<sup>64</sup> Hedžet Tóth, »Sporočilo Küngovega predavanja v Mariboru«, 272.

<sup>65</sup> Načelo vzajemnosti je monoteističnim religijam skupno. Judovski rabin Hillel HaGadol (ok. 110–ok. 10 pr. Kr.) je v 1. st. pr. Kr. zapisal: »Ne stori drugemu, česar ne želiš, da drugi stori tebi.« Kristjanom je pravilo vzajemnosti naložil tudi Jezus: »Vse, kar hočete, da bi ljudje storili vam, storite tudi vi njim (Mt 7,12; Lk 6,31).«, muslimanom pa prerok Mohamed, ko je dejal: »Nihče od vas ni vernik, dokler svojemu bratu ne želi tega, kar si želi sam.« Še pred

## B i b l i o g r a f i j a

1. Allport, Gordon W. in J. Michael Ross. »Personal Religious Orientation and Prejudice«. *Journal of Personality and Social Psychology* 5, št. 4 (1967), 432–443.
2. Beck, Ulrich. *Lastni Bog: o zmožnosti religij za mir in njihovem potencialu za nasilje*. Ljubljana: Študentska založba, 2009.
3. Cahill, Lisa. »Embodying God's Image: Created, Broken, and Redeemed«. V *Humanity before God: Contemporary Faces of Jewish, Christian and Islamic Ethics*, ur. William Schweiker, Michael A. Johnson in Kevin Jung, 55–77. Minneapolis: Fortress Press, 2006.
4. Dewey, John. *Skupna vera*. Prevedla Andrej Pinter in Lenart Škof. Mengeš: Ciceron, 2008.
5. Flere, Sergej, in Marko Kerševan. *Religija in (sodobna) družba: uvod v sociologijo religije*. Alfa 1. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1995.
6. Flere, Sergej, in Rudi Klajnšek. »Ali je votlost značilnost vernosti na Slovenskem?« *Družboslovne razprave* 23, št. 56 (2007): 7–20.
7. G., T. »Papež Frančišek: Kdo sem jaz, da bi sodil geje? 'Ženske v Cerkvi ne morejo biti samo ministrantke'«. *MMC RTV SLO*, 29. julij 2013. <https://www.rtvsl.si/svet/papez-francisek-kdo-sem-jaz-da-bi-sodil-geje/314173>.
8. Hedžet Tóth, Cvetka. »Sporočilo Küngovega predavanja v Mariboru«. *Stati inu obstati, revija za vprašanja protestantizma* 8, št. 15–16 (2012): 262–283.
9. Juhant, Janez. »Vera in nenasilje«. V *Religija in nasilje: eseji in razprave*, Jan Assmann in drugi, ur. Iztok Simoniti in Peter Kovačič Peršin, 387–395. Mednarodni odnosi. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Revija 2000, 2008.
10. *Katekizem Katoliške cerkve: kompendij*. Dostopano 1. septembra 2017. [http://www.vatican.va/archive/compendium\\_ccc/documents/archive\\_2005\\_compendium-ccc\\_sl.html](http://www.vatican.va/archive/compendium_ccc/documents/archive_2005_compendium-ccc_sl.html).
11. Kerševan, Marko, ur. in Nina Svetlič, prev. *Koran: o Koranu, Bogu, islamu ...*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2004.
12. Khaldun, Ibn. *Mukadima: uvod v knjigo primerov*. Prevod in spremna beseda Nina Svetlič. Temeljna dela. Ljubljana: Krtina, 2009.

---

monoteističnimi religijami lahko pravzaprav enako pravilo vzajemnosti zasledimo še pri Konfuciju (551–479 pr. Kr.), ki pravi: »Česar si ti sam ne želiš, tega tudi drugemu človeku ne stori (Pregovori 15,23).«, hinduizmu: »Človek se naj do drugih ne bi obnašal na način, ki je njemu neprijeten; to je bistvo morale (Mahabharata, XIII. 114.8).« ter budizmu: »Položaj, ki zame ni prijeten ali razveseljiv, naj tudi za drugega ne bo; in položaj, ki zame ni prijeten ali razveseljiv, kako ga lahko privoščim drugemu (Budistični spisi Samyutta Nikaya V, 353.35–354.2)?« Gl. Rudolf J. Siebert, *Manifesto of the Critical Theory of Society and Religion: The Wholly Other, Liberation, Happiness and the Rescue of the Hopeless* (Leiden in Boston: Brill, 2010), 582–583.

13. *Koran*. Prevedel Erik Majaron. Žepna knjiga. Tržič: Učila International, 2004.
14. Küng, Hans. »Kaj povezuje in ohranja sodobno družbo?: Svetovne religije – svetovni mir – svetovni etos«. Prevedel Zvone Štrubelj. *Bogoslovni vestnik* 72, št. 4 (2012): 497–506.
15. Küng, Hans. *Credo: apostolska veroizpoved – razlaga vere za naš čas*. Uvodna misel Vekoslav Grmič. Prevedel Roman Štus. Sodobna misel. 2. izdaja. Petrovče: Znamenje, 2010.
16. Küng, Hans. *Priročnik svetovni etos: vizija in njena uresničitev*. Spremná beseda Borut Ošlaj. Prevedli Zvone Štrubelj in sod. Grosuplje: Partner graf, 2012.
17. Lemon, Jason. »'First' gay Muslim marriage held in the UK«. *Step Feed*, 11. julij 2017. <https://stepfeed.com/first-gay-muslim-marriage-held-in-the-uk-2587>.
18. Ošlaj, Borut. »Svetovni etos in slovenski javni prostor.« V *Svetovni etos: globalno in lokalno*, ur. Marko Pavliha in Borut Ošlaj, 223–241. Grosuplje: Partner Graf, 2013.
19. Otto, Rudolf. *Sveto: o iracionalnem v ideji božjega in njegovem razmerju do racionalnega*. Prevedla Tomo Virk in Brane Senegačnik. Hieron. Ljubljana: Nova revija, 1993.
20. Rijavec, Matej in Tanja Kozorog Blatnik. »Foto: Brutalen napad v Ljubljani: neznanci pretepli novinarja Mitjo Blažiča in ga ožgali z baklo«. *MMC RTV SLO*, 26. junij 2009. <http://www.rtvsllo.si/crna-kronika/foto-brutalen-napad-v-ljubljani/206177>.
21. Ruthven, Malise. *Fundamentalizem: zelo kratek uvod*. Prevedel Miha Marek. Pregledal in uredil Marjan Šimenc. Kratka 13. Ljubljana: Krtina, 2010.
22. Schmid, Tom. »Enakost in pravičnost: med seboj povezana pojma?« Prevedla Andreja Pignar Tomanič. *Socialno delo* 47, št. 1–2 (2008): 65–85.
23. Siebert, Rudolf J. *Manifesto of the Critical Theory of Society and Religion: The Wholly Other, Liberation, Happiness and the Rescue of the Hopeless*. Studies in Critical Social Sciences 20. Leiden in Boston: Brill, 2010.
24. Simoniti, Iztok. *Deus vult: o vrednotah kristjanov*. Razprave in eseji. Ljubljana: Slovenska matica, 2015.
25. Simpson, Fiona. »Muslim leaders condemn terror attacks in London ahead of UK's largest Islamic convention«. *Evening Standard*, 27. julij 2017. <https://www.standard.co.uk/news/uk/muslim-leaders-condemn-terror-attacks-in-london-ahead-of-uks-largest-islamic-convention-a3597531.html>.
26. Smrke, Marjan. *Svetovne religije*. Teorija in praksa. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2000.
27. Stres, Anton. »Človekovo dostojanstvo – temelj humanizma«. V *Humanizem in humanistika: simpozij*, ur. Niko Grafenauer, 31–36. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2016.

28. *Sveto pismo stare in nove zaveze: slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov*. Študijska izdaja. 2., pregledana izdaja, 6. natis. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 2007.
29. Škamperle, Igor. »Humanistično izročilo in novi izzivi za sodobnega človeka«. V *Humanizem in humanistika: simpozij*, ur. Niko Grafenauer, 77–83. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2016.
30. Škof, Lenart. »Predgovor«. V *Skupna vera*, John Dewey, prevedla Andrej Pinter in Lenart Škof, 9–12. Mengeš: Ciceron, 2008.
31. Štok, Katja. »Papež za La Repubblica: 'Dva odstotka duhovnikov je pedofilov': pedofilijo je primerjal z gobavostjo«. *MMC RTV SLO*, 13. julij 2014. [Http://www.rtvlo.si/svet/papez-za-la-repubblica-dva-odstotka-duhovnikov-je-pedofilov/341867](http://www.rtvlo.si/svet/papez-za-la-repubblica-dva-odstotka-duhovnikov-je-pedofilov/341867).
32. *Tajweed Quran: With meaning translation in English and Transliteration*. Prevredla AbdullahYusuf Ali in Subhi Taha. Damascus: Dar-Al-Maarifah, 2008.
33. Ule, Andrej. »Ali je monoteizem res zavezan k ekskluzivizmu?« V *Religija in nasilje: eseji in razprave*, Jan Assmann in drugi, ur. Iztok Simoniti in Peter Kovačič Peršin, 387–395. Mednarodni odnosi. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Revija 2000, 2008.
34. Wilson, Erin K. »Beyond Dualism: Expended Understandings of Religion and Global Justice«. *International Studies Quarterly* 54, št. 3 (2010): 733–754. doi:10.1111/j.1468-2478.2010.00607.x.